

ЕТИЧНИТЕ КОМИСИИ И ПОЛЗАТА ОТ ТЯХНОТО ФУНКЦИОНИРАНЕ ЗА МЕДИЦИНСКИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ И ПАЦИЕНТИ

Нели Градинарова, Цветелина Михайлова, Евгени Иванов, Вихрен Петков

Факултет по обществено здраве, Медицински университет – София

ETHICAL COMMITTEES AND BENEFITS OF THEIR FUNCTIONING FOR HEALTHCARE PROFESSIONALS AND PATIENTS

Neli Gradinarova, Tsvetelina Mihaylova, Evgeni Ivanov, Vihren Petkov

Faculty of Public Health, Medical University – Sofia

РЕЗЮМЕ

Налагащата се роля на морала в съвременното здравеопазване се свързва с заобикалящата ни среда – несигурността и риска. Етично отговорното поведение е предпоставка за предотвратяване и противодействие на множество морални рискове в обществото. Моралната отговорност означава да се носи отговорност за всеки конкретен избор в нашето ежедневие и да се зачитат етичните стандарти, налагани от обществото. По отношение на моралната отговорност етическите кодекси се явяват ефективен механизъм за въздействие. В лечебните заведения в Република България на основата на медицинската етика, морално отговорното поведение и съществуването на етични кодекси се създават етични комисии. Тяхната функция е да защитават интересите на здравните специалисти, пациентите и лечебните заведения, като ограничават здравните неравенства и осигуряват етично и отговорно поведение спрямо пациентите и медицинските специалисти.

Резултатите от проведено анкетно проучване сред 149 медицински специалисти и 269 пациенти, работещи и лекувани в три различни лечебни заведения в страната, показва, че съществува ниско ниво на информираност относно етичните комисии, техните функции и роля. 83.2% от анкетираните медицински специалисти и 70.3% от анкетираните пациенти не са информирани, че етичните комисии в лечебните заведения имат консултативна функция. Непознаването на института етични комисии ограничава правата на медицинските специалисти

ABSTRACT

The important role of morality in modern health-care is bound by our environment - insecurity and risk. Ethically responsible conduct is a prerequisite for preventing and counteracting multiple moral risks in society. Moral responsibility means responsibility for every specific choice in our everyday life and respecting ethical standards imposed by society. Regarding moral responsibility, ethical codes are an effective mechanism of action. In medical institutions in the Republic of Bulgaria ethical committees are established on the basis of medical ethics, morally responsible behavior and the existence of codes of ethics. Their function is to protect the interests of healthcare professionals, patients and healthcare institutions by reducing health inequalities and ensuring ethical and responsible behavior towards patients and healthcare professionals.

The results of a survey conducted among 149 medical specialists and 269 patients working and being treated in three different healthcare establishments in the country show that there is a low level of awareness of ethical committees, their functions and role. A total of 83.2% of the surveyed medical specialists and 70.3% of the patients surveyed were not informed that the ethics committees in the healthcare establishments have consultative function. Not knowing the ethics committees of the institute limits the rights of medical professionals and patients by hindering their access to them.

The analysis of the results of the survey among medical specialists and patients shows that there is a low level of awareness of the ethical committees operating in the healthcare institutions in the country and their functions. It is necessary to create working groups and training modules to familiarize the med-

и пациентите, като възпрепятства достъпа им до тях.

Анализът на резултатите от анкетното проучване сред медицински специалисти и пациенти показва, че съществува ниско ниво на информираност относно етичните комисии, реализиращи дейност в лечебните заведения в страната и техните функции. Необходимо е да се създадат работни групи и обучителни модули, които да запознаят медицинските специалисти със съществуващите етични комисии в страната и с техните функции, като това би се отразило положително върху медицинската практика и самите пациенти.

Ключови думи: етични комисии, информираност, медицински специалисти, пациенти

Налагащата се роля на морала в съвременното здравеопазване се свързва с заобикалящата ни среда – несигурността и риска. Етично отговорното поведение е предпоставка за предотвратяване и противодействие на множество морални рискове в обществото (1). Моралната отговорност означава да се носи отговорност за всеки конкретен избор в нашето ежедневие и да се зачитат етичните стандарти налагани от обществото (2). По отношение на моралната отговорност етичните кодекси се явяват ефективен механизъм за въздействие. В лечебните заведения в Република България на основата на медицинската етика, морално отговорното поведение и съществуването на етични кодекси се създават етични комисии. Тяхната функция е да защитават интересите на здравните специалисти, пациентите и лечебните заведения, като ограничават здравните неравенства и осигуряват етично и отговорно поведение спрямо пациентите и медицинските специалисти.

ЦЕЛТА на настоящата статия е да се проверят нагласите и информираността на българските медицински специалисти и пациенти относно етичните комисии и техните функции.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

За постигането на поставената цел се проведе проучване на мнението на медицинските специалисти и пациенти относно съществуващите етичните комисии на територията на Република България и техните функции. Използвани са социологически методи (документален и анкетен метод) и статистически методи за обработка на

ical specialists with the existing ethical committees in the country and their functions, which would have a positive effect on the medical practice and the patients themselves.

Keywords: ethical committees, knowledge, healthcare professionals, patients

получените данни. Чрез анонимна индивидуална анкета е изследвано, анализирано и съпоставено мнението на медицинските специалисти и на пациентите относно наличието на етични комисии в лечебните заведения и функциите, които те изпълняват. Анкетното проучване обхваща 149 медицински специалисти и 269 пациента, работещи и лекувани в МБАЛ „ДОВЕРИЕ” – гр. София, Първа МБАЛ-София ЕАД и МБАЛ „Д-Р АТАНАС ДАФОВСКИ” АД - гр. Кърджали и бе проведено в периода 05.01.2017 г. – 05.02.2017 г. Подборът на медицинските специалисти и пациентите е случаен – няма селекция на анкетираните, което дава основание да се претендира за репрезентативност на резултатите. Посочените методи при провеждане на проучването взаимно се допълват, което позволява информацията да бъде многостранно оценена. Количествените анализи са правени със статистически пакет приложни програми-SPSS 19.0. За таблична и графична обработка и презентация са използвани продуктите на MICROSOFT OFFICE.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Законодателната рамка в България определя редът за създаване на етични комисии в лечебните заведения в страната, а създадените етични кодекси към тях определят правилата и принципите за тяхното функциониране. Ролята на етичните комисии в лечебните заведения е да защитават медицинските специалисти, пациентите и самите лечебни заведения, като ги подпомагат да се справят с етичните и правни дилеми с които се сблъскват в ежедневието. Етичните комисии

допринасят за ограничаване на здравните неравенства, така като те са дефинирани в приетата от Световната Здравна Организация Стратегия за ограничаване на здравните неравенства.

Етичните комисии в лечебните заведения имат няколко основни функции: обучителна-подпомагат и обучават здравния персонал за значението и работата с етични комисии и етичните кодекси, спомагат за по-доброто разбиране от медицинския персонал по медико-правни и биоетични въпроси, консултативна-подпомагат пациентите, семействата им, лекуващите лекари и другите здравни професионалисти да идентифицират, формулират и решават етичните дилеми и нормотворческа- създават различни ръководства и указания, предлагат и препоръчват административни мерки и указания относно възникнали медико – етични проблеми. Етичните комисии в лечебните заведения са независими, компетентни и диалогични (3).

Резултати от анкетното проучване:

1. Демографски характеристики на анкетиранияте.

От общо 149 анкетирани медицински специалисти 15,4% (23) са мъже и 84,6% (126) са жени, докато от общо 269 анкетирани пациенти участващи в проучването, 65,1% от анкетиранияте (или 175 пациента) са жени и едва 34,9% от анкетиранияте (94 пациента) са мъже. От резултатите е видно, че повече жени са взели участие в провеждането и на двете анкети и че жените имат по-голяма готовност да изразяват своето мнение и са съгласни да участват в анкетни проучвания, докато сред мъжете медицински специалисти и пациенти липсва готовност да изразят своето мнение свързано със здравеопазването в България. Попитани какво е образованието на лекуваните пациенти в трите лечебни заведения, 46,1% от анкетиранияте пациенти са посочили, че са с висше образование, 36,4% са посочили, че са със средно образование, а 11,9% са посочили, че са специалисти, едва 0,7% от пациентите са посочили, че са без образование. Тези резултати предполагат високо ниво на информираност сред пациентите и възможност за достъп до информация.

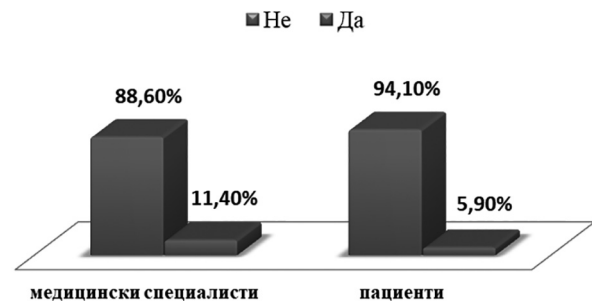
2. Информираност на медицинските специалисти и пациенти относно функциите на етичните комисии.

За да се установи информираността на медицинските специалисти и на пациентите относно функциите на етичните комисии (ЕК) им бе зададен конкретен въпрос „Знаете ли какви са функциите на етичните комисии?“ и им бяха дадени няколко възможности за отговор: обуча-

телна, консултативна, създаване на ръководства и указания за действие при възникнал етичен спор, всички тези функции взети заедно, друга функция. За да бъдат сравнени резултатите между анкетиранияте медицински специалисти и пациентите, отговорите на въпросите са изразени графично според различния вариант отговор.

На фиг. 1 е представен въпроса „Знаете ли какви са функциите на етичните комисии?“ и са сравнени резултатите на медицинските специалисти и пациентите по единия възможен отговор „обучителна“. Има статистически значима разлика / Chi-Square Tests, Pearson Chi-Square - 3,933a/.

Знаете ли какви са функциите на етичните комисии? - Обучителна

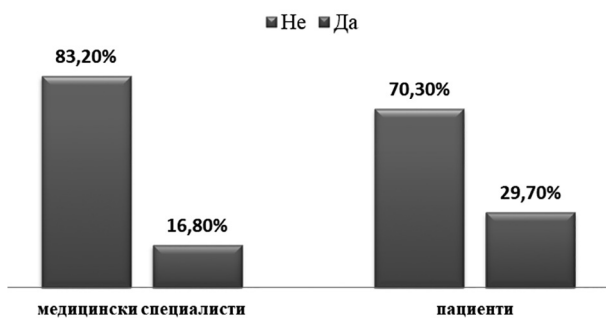
Фиг. 1

Резултатите сочат, че в отговорите на медицинските специалисти и пациентите има статистически значима разлика. Според 88,6% (132) от медицинските специалисти и 94,1% (253) от пациентите ЕК нямат обучителна функция. Едва 11,4% (17) от медицинските специалисти и 5,9% (16) от пациентите смятат, че ЕК имат обучителна функция. Резултатите показват ниското ниво на информираност на участниците в анкетното проучване относно етичните комисии и неефективността от страна на ЕК да запознаят медицинските специалисти и пациенти, с функциите, които изпълняват. Очевидно е и неприлагането на една от основните функции на ЕК, заложена още с тяхното основаване.

На фиг. 2 е представен въпроса „Знаете ли какви са функциите на етичните комисии?“ и са сравнени резултатите на медицинските специалисти и пациентите по единия възможен отговор „консултативна“. Има статистически значима разлика / Chi-Square Tests, Pearson Chi-Square - 8,564a /.

След анализ на резултатите на медицинските специалисти и пациенти е видно, че в техните отговори има значима статистическа разлика. Спо-

Знаете ли какви са функциите на етичните комисии? - Консултативна

Фиг. 2

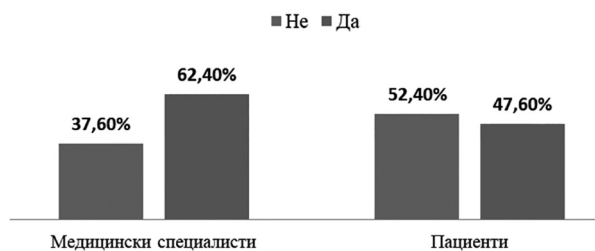
ред 83,2% (124) от медицинските специалисти и 70,3% (189) от пациентите, ЕК нямат консултативна функция, докато едва 16,8% (25) от медицинските специалисти и 29,7% (80) от пациентите са посочили, че ЕК имат консултативна функция. Тревожен е фактът, че самите медицински специалисти, чиято функция е да бъдат връзката между етичните комисии в конкретните лечебни заведения и пациентите не са запознати с основните функции на етичните комисии. Те нямат информация, че етичните комисии подпомагат и консултират пациентите, техните семейства, лекарите и здравните специалисти при формулирането и решаването на възникналите спорове и конфликти. Непознаването на функциите на ЕК прави тяхното функциониране невъзможно.

На табл. 1 е представен въпроса „Знаете ли какви са функциите на етичните комисии?“ и са сравнени отговорите на медицинските специалисти и пациентите по единия възможен отговор „създаване на ръководства и указания за

Според 80,5% (120) от анкетираните медицински специалисти и 89,6% (241) от анкетираните пациенти ЕК в лечебните заведения нямат функцията да създават ръководства и указания за действие при възникнал етичен спор. Според 19,5% (29) от медицинските специалисти и 10,4% (28) от пациентите ЕК имат функция и задължение да създават ръководства и да изготвят указания за решаването на етични спорове възникнали в рамките на конкретното лечебно заведение, в което функционира ЕК. Тревожни са резултатите, които показват ниското ниво на информираност както сред здравните специалисти, така и сред пациентите. Очевидно е, че ЕК не функционират рационално, тъй като основните функции, за които са създадени самите комисии не функционират пълноценно и засегнатите страни (здравни специалисти и пациенти) не могат да се ползват от тях, тъй като не знаят за тяхното съществуване и за начина им на функциониране.

На фиг. 3 е представен въпроса „Знаете ли

Знаете ли какви са функциите на етичните комисии? - всички тези функции взети заедно

Фиг. 3

Таблица 1

			Изследвана група		Общо
			Медицински специалисти	Пациенти	
Знаете ли какви са функциите на етичните комисии? - създаване на ръководства и указания за действие при възникнал етичен спор	не	Брой	120	241	361
		%	80,50%	89,60%	86,40%
	да	Брой	29	28	57
		%	19,50%	10,40%	13,60%
Общо	Брой		149	269	418
	%		100,00%	100,00%	100,00%

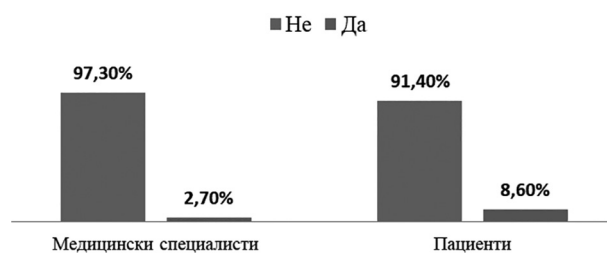
действие при възникнал етичен спор“. Има статистически значима разлика / Chi-Square Tests, Pearson Chi-Square - 6,675a/.

какви са функциите на етичните комисии?“ и са сравнени резултатите на медицинските специалисти и пациентите по единия възможен отговор „всички тези функции (обучителна, консултативна, създаване на ръководства и указания за

действие при възникнал етичен спор) взети заедно“. Има статистически значима разлика /Chi-Square Tests, Pearson Chi-Square - 8,466a/.

Резултатите отново сочат, че между отговорите на анкетирания медицински специалисти и пациенти има значима статистическа разлика. Това се дължи на различната степен на информираност на медицинските специалисти и пациентите. Според 37,6% (56) от медицинските специалисти и 52,4% (141) от пациентите ЕК нямат обучителна и консултативна функция, и не създават ръководства и указания за действие при възникнал етичен спор. Според 62,4% (93) от медицинските специалисти и 47,6% (128) от пациентите ЕК имат всички тези функции: обучителна, консултативна и административна-изготвяне на указания и стратегии за действие при възникнали етични спорове. От резултатите е видно, че здравните специалисти са по-добре информирани за съществуването и насочеността на ЕК. Въпреки това отговорите на въпроса и сред здравните специалисти и пациентите са противоречиви. Очевидно е, че медицинските специалисти са по-добре запознати с функциите на ЕК, но едва 62,4 % са наясно с функциите, които изпълняват. Необходимо е информираността сред здравните специалисти и пациентите да бъде подобрена. Нужно е да се изготвят обучителни програми или да се създаде лесен достъп до информация за съществуващите ЕК в лечебните заведения и всеки заинтересован да има възможност да достигне до точна и разбираема информация.

Знаете ли какви са функциите на етичните комисии? - друга функция

Фиг. 4

На фиг. 4 е представен въпроса „Знаете ли какви са функциите на етичните комисии?“ и са сравнени резултатите на медицинските специалисти и пациентите по единия възможен отговор „друга функция“. Има статистически значима разлика /Chi-Square Tests, Pearson Chi-Square - 5,460a/.

След съпоставяне на резултатите на медицинските специалисти и пациенти е видно, че в техните отговори има статистически значима разлика. Според 97,3% (145) от медицинските специалисти и 91,4% (246) от анкетирания пациенти ЕК имат и друга функция освен обучителна, консултативна и създаване на ръководства и указания за действие при възникнал етичен спор. Едва 2,7% (4) от здравните специалисти и 8,6% (23) от пациентите са на мнение, че ЕК нямат друга функция, освен посочените по-горе. Тук се забелязва положителна тенденция за информираност сред анкетирания, тъй като над 90% от всички респонденти са наясно, че ЕК имат и друга функция, освен по-горе изброените. Една от основните и най-важни функции на ЕК е предвидена в Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина (4), според които Клинично изпитване на лекарства или медицинско изделие може да се провежда само в лечебно заведение, в което по законния ред има създадена и вписана в регистъра на Изпълнителната агенция по лекарствата Комисия по етика. Комисиите по етика имат членове с квалификация и опит да разгледат и оценят научните, медицинските и етичните аспекти на предложените клинични изпитвания. Клинично изпитване може да се провежда само след получаване на положително становище от Комисията по етика към лечебното заведение, съответно от Комисията по етика за многоцентрови изпитвания, а в предвидени случаи - и след издаване на разрешение от директора на Изпълнителната агенция по лекарствата. Комисиите по етика разрешават едно клинично изпитване да започне и да продължи само, ако предвидените ползи са по-големи от предвидените рискове.

ИЗВОДИ

Анализът на резултатите от анкетното проучване сред медицински специалисти и пациенти показва, че съществува ниско ниво на информираност относно етичните комисии, реализиращи дейност в лечебните заведения в страната и техните функции. Необходимо е да се създадат работни групи и обучителни модули, които да запознаят медицинските специалисти и пациенти със съществуващите етични комисии в страната и с техните функции, като това би се отразило положително върху медицинската практика и самите пациенти.

Необходимо е етичните комисии да функционират ефективно в лечебните заведения, за да защитават пациентите, техните семейства и ме-

дицинските специалисти, като решават поставени пред тях въпроси и спазват българското законодателство.

ЛИТЕРАТУРА

1. Pozgar, G., Legal and Ethical Issues for Health Professionals, Jones and Bartlett Learning, LLC, 2013, ISBN 978-1-4496-4775-9, p. 7
2. Austin, W., What Is the Role of Ethics Consultation in the Moral Habitability of Health Care Environments?, AMA Journal of Ethics, June 2017, Volume 19, Number 6: 595-600, p.595-600
3. Farber Post, L., Jeffrey Blustein, Handbook for Health Care Ethics Committees, Johns Hopkins University Press, 2015, ISBN 1-4214-1658-1, p. 214
4. Закон за лекарствените продукти в хуманната медицина, Обн. ДВ. бр. 31 от 13 април 2007 г.

*Адрес за кореспонденция:
Ас. Нели Градинарова, дм
Катедра по "Медицинска етика и право"
Факултет по обществено здраве, Медицински
университет – София
П.К. 1527, София
ул. "Бяло море" № 8
e-mail: neli.p.gradinarova@gmail.com*